

AHISKA TÜRKLERİNİN AĞZINDA ATASÖZLERİ

MİNARA ALİYEVA

Her dilde atasözler vardır. Sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih, ahlâk, folklor.. gibi birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, geniş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır. Bu yazımızda biz, Ahıska Türklerinin atasözleri üzerinde durmak istiyoruz.

Ahıska Türkleri, Eski Sovyetler Birliğinin değişik bölgelerinde yaşadıkları hâlde kendi benliklerini, inançlarını, konuşma dilini, örf ve âdetlerini eksiksiz koruyabilmişlerdir. Yazılı eserlerinin bulunmamasına rağmen sözlü anlatım geleneğinin oldukça zengin olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Halk edebiyatının bir parçası olan hikmetli sözler, Ahıska Türkleri için büyük önem taşımaktadırlar. “Her ulusun atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynasıdır” denildiği gibi, asırlar boyu kullanılan ve aşağıda sıralanacak olan bu hikmetli sözler de Ahıska Türklerinin iç hayatını aksettirir. Ahıska Türklerinin atasözlerinde halkın düşünceleri, yaşayışları, inançları, gelenekleri görülür.

Ayin on beş günü karanluh olsa da, on beş günü aydınlıktur.

“Ayin on beş günü karanlık ise on beş günü aydınlıktır.”

Biz gelduh gelini görmeye, gelin getti tezek yığmaya.

“Biz geldik gelini görmeye, gelin gitti tezek toplamaya.”

Türk géden yére bereket géder.

“Türkün gittiği yere bereket gider”.

Vatanından uzak yaşayan bu halk, vatanına kavuşma hayalleri ile birtakım atasözleri meydana getirmişlerdir. Bunların arasında şunları örnek olarak verebiliriz:

Vatani iştemiyan elini de iştemez.

“Vatanımı arzulamayan halkımı da istemez.”

Vetene geldim imana geldim.

“Vatana geldim imana geldim.”

Veten hesreti çekdim, gözlerime kan geldi,

Vetenime kavuştum, cesedime can geldi.
 “Vatan hasreti çektim, gözlerime kan geldi;
 Vatanıma kavuştum, cesedime can geldi.”
Yurdundan sürülen yurduna varınca ağlar. vb.

Bu atasözler, halkın zekâsındaki keskinliğin, hayallerindeki genişliğin, duygularındaki inceliğin de tipik örnekleridir.

Adamın düşmeni - kötü dili, bir de kötü karısıdır.
 “Adamın düşmanı, kötü dili, bir de kötü karısıdır.”
Baba baba olsa, oğul da oğul olur”
 “Baba baba olsa, oğul da oğul olur.”
Kurumuş ağacın gölgesi olmaz
 “Kurumuş ağacın gölgesi olmaz” vb.

Ahıskalılarda bu hikmetli sözler, kuvvetli felsefeden başka güzel buluşlara, parlak nüktelere, zarif alaylara, şiddetli taşlamalarla doludur. Böylece, her atasözü, Ahıska halkının damgasını taşır.

Ahıska Türklerindeki atasözler, Allah ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnandırıcı ve kutsaldırlar. Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuştur. Atasözlerini sıralamadan evvel şunu da belirtmemiz gerekir ki, değişik bölgelerde yaşadıklarına rağmen bazı detayların dışında (ses bilgisi açısından) bu halkın atasözleri, Anadolu’da kullanılan atasözleri ile aynıdır. Bunun sebebi de ortak bir kültüre sahip olmasıdır.

Ahıska Türklerinin Ağzındaki Türkiye Türkçesi ile Kullanılan Benzer Atasözler:

- **Ac gézmeden toh ölmah eydür.** *Aç gezmekten tok ölmek yeğdir.*
- **Ac it furun yıhar.** *Aç köpek fırın deler.*
- **Ac ne yémez, toh ne démez.** *Aç ne yemez, tok ne demez.*
- **Ağanın vari géder, hizmetkarın canı.** *Ağanın malı çıkar, uşağın canı.*
- **Ağır kazan geç kaynar.** *Ağır kazan geç kaynar.*
- **Ağ ahça kara gün içündür.** *Ak akçe kara gün içindir.*
- **Anasına bah, tanasını al.** *Anasına bak kızını al.*

- **Ana kimi yar olmaz, veten kimi dövlet var.** *Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz.*

- **Asıl azmaz bal kohmaz.** *Asıl (soy) azmaz, bal kokmaz.*

- **Ata dost kimi bah, düşmen kimi bin.** *Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.*

- **Atılan oh geri dönmez.** *Atılan ok geri dönmez.*

- **Atta karın, yigitte burun.** *Atta karın, yigitte burun.*

- **Atın ölümü teki arpadan olsun.** *Atın ölümü arpadan olsun.*

- **Bacanın egrilüğüne bahma, tüstünün düz çıhmasına bah.** *Baca eğri de olsa duman doğru çıkar.*

- **Bahmaynan öğrenmek olsa, it de kesep olurdu.** *Bakmakla usta olunsa, köpekler kasap olurdu.*

- **Bayazın adı var, karanın tadı var.** *Beyazın adı (var), esmerin tadı (var).*

- **Bir baba dohuz oğul besler, dohuz oğul bir babayı besliyemez.** *Bir baba dokuz oğul (evlâd) besler, dokuz oğul (evlâd) bir babayı beslemez.*

- **Böyük başın böyük derdi olur.** *Böyük başın derdi böyük olur.*

- **Böyük luhma çeyne, böyük söyleme.** *Böyük lokma ye (de) böyük söyleme.*

- **Buğda etmegın yohise, tatlı dilin olsun.** *Buğday ekmeğın yoksa buğday dilin de mi yok.*

- **Çağrılan yerden kalma, çağrılmayan yere ayah basma.** *Çağrılan (çağrıldığın) yere erinme, çağrılmayan (çağrılmadığın) yere görünme.*

- **Çıhmiyan canda umud var.** *Çıkmadık canda umut var(dır).*

- **Çobansız tavarı kurt yiyer.** *Çobansız koyunu kurt kapar.*

- **Çürük tahta mih götürmez.** *Çürük tahta çivi tutmaz.*

- **Deli deliyi görünce degenegini sahlar.** *Deli deliyi görünce değneğini saklar.*

- **Demür nemden, insan gemden çürür.** *Demir nemden, insan gamdan çürür.*

- Demüri sicah sicah dögerler. *Demiri tavında dövmeli.*
- Derdini gizleden davasını bulamaz. *Derdini söylemeyen derman bulamaz.*
- De'vetsiz geden mindersiz oturur. *Davetsiz giden döşeksiz oturur.*
- El atına binen tez ener. *El atına binen tez iner.*
- El için ağlayan gözden olur. *El için ağlayan, gözden olur.*
- Gövül ferman dinlemez. *Gönül ferman dinlemez.*
- Gördün deli, savul geri. *Gördün deli, savul geri.*
- Güne göre kürkün gey. *Güne göre kürk giyinmek gerek.*
- Hem suçlu hem güçlü. *Hem suçlu hem güçlü.*
- İki gövül bir olsa, samanluh da saraydur. *İki gönül bir olursa (olunca) samanlık seyran olur.*
- İlk vuran ohçudur. *İlk vuran okçudur.*
- İnsan sözünden, öküz buynuzundan tutulur. *İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur.*
- İp kırıldığı yerden bağlanır. *İp kırıldığı (koptuğu) yerden ulanır (bağlanır).*
- İştianın bir yüzi kara, vermianın iki yüzi. *İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.*
- Karib kuşun yuvasını allah yapar. *Garip (kör) kuşun yuvasını Allah yapar.*
- Karibe bir salam bin altuna deger. *Garibe bir selâm bin altına değer.*
- Kendi düşen ağlamaz. *Kendi düşen ağlamaz.*
- Karı var - arpa ununna aş éder, karı var - buğday ununu daş éder. *Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var, buğday unundan keş¹ yapar.*
- Kızı gendi gendine koysan, ya halvaciya, ya davulciya köçer. *Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya.*

1 Keş: kepeği çıkarılmış ve pişirildikten sonra yoğurt ile karıştırılıp küçük parçalar halinde kurutulmuş yiyecek.

- **Kızını dögmıyan dizini döger.** *Kızını dövmeyen dizini döver.*
- **Komşının kuzusu komşıya koç görünür.** *Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür.*
- **Korhah bezirgân ne heyir eder, ne zerer.** *Korkak bezirgân ne kâr eder ne ziyan.*
- **Kuth gün toğuşundan bellidür.** *Kutlu gün doğuşundan bellidir.*
- **Laf kiseye girmez.** *Laf torbaya girmez.*
- **Lafla peynir gemisi yürümez.** *Lafla peynir gemisi yürümez.*
- **Mal adama hem dostdur, hem düşmendür.** *Mal adama hem dost, hem düşmandır.*
- **Mermer ey taştan, eylik iki baştan.** *Mermer iyi taştan iyilik iki baştan.*
- **Meyhanaçiden şahit istediler, serhoşı gösterdi.** *Meyhaneciden şahit istemişler (sormuşlar) bozacıyı (mezeciği) göstermiş.*
- **Mezar taşıyle iltifat olmaz.** *Mezar taşı ile övünülmez.*
- **Mum dibine ışık vermez.** *Mum dibine ışık vermez.*
- **Nerdivanı ayah ayah çıharlar.** *Merdiven ayak ayak (basamak basamak) çıkılır.*
- **Sabur eden her şeye ulaşur.** *Sabır eden derviş muradına ermiş.*
- **Senetine kim hor bahar, boynuna torba tahar.** *Sanatını hor gören boğazına torba takar.*
- **Söz var, aş bütürür, söz var, baş yütürür.** *Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.*
- **Şeytanın dostluğu tar ağacına kederdür.** *Şeytanın dostluğu darağacına kadardır.*
- **Tarlada izi olmayanın sufrada yüzi olmaz.** *Tarlada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz.*
- **Vahtsız öten horozın başını keserler.** *Vakitsiz öten horozun başını keserler.*
- **Veren eli kesmezler.** *Veren eli kimse kesmez.*

- **Yüzger esmese yaprah oynamaz. Rüzgar esmeyince yaprak oynamaz.**
- **Zengin arabasını dağdan aşırur, yohsul düz ovada yolunu şaşırur.**
Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım (1984), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Cilt: 1, Atasözleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1988), "Atasözleri, Deyimler", *TDAY - Belleten 1962*, Ankara: TDK yayınları.
- Çağatay, Saadet (1994), "Nogay Atasözlerinden Birkaç Örnek", *TDAY - Belleten 1991*, Ankara: TDK yayınları.
- Levend, Ağah Sırrı (1988), "Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler", *TDAY - Belleten 1961*, Ankara: TDK yayınları.
- Hacılı, Asif (1992), *Geribem Bu Vetende*, Gençlik Yayın Evi, Bakû 1992.